

KONGL. MAJ:TS
BEFALLNINGSHAFVANDES
UTI
J E M T L A N D S L Ä N
TILL
KONGL. MAJ:T
I UNDERDÅNIGHET AFGIFNE
F E M Å R S - B E R Ä T T E L S E,
FÖR ÅREN 1832, 1833, 1834, 1835 OCH 1836.

STOCKHOLM,
TRYCKT HOS J. A. WALLDÉN,
1840.

INLEDNING TILL

Kongl. Maj:ts befallningshafvandes femårsberättelse för åren ... – Stockholm, 1823-1857.

Täckningsår: 1817/1821-1851/55.

Kungl. Maj:ts överståthållares i Stockholms stad och Kungl. Maj:ts befallningshavandes i Sveriges län till Kungl. Maj:t femårsberättelser. Vissa femårsperioder finns även tabellbilagor.

Berättelserna innehåller följande avdelningar:

- Länets allmänna beskaffenhet
- Innevånare
- Näringar
- Politisk författning
- Städer

Efterföljare:

Bidrag till Sveriges officiella statistik. H, Kungl. Maj:ts befallningshavandes femårsberättelser, jämte Sammandrag för åren ... på Nådigaste befallning utarbetad och utgivet av Statistiska centralbyrån. – Stockholm, 1863-1912. Täckningsår: 1856/60-1901/05 = N.F., [1]-10.

Kongl. Maj:ts Befallningshafvandes uti Jemtlands Län till Kongl. Maj:t i underdånighet afgifne Femårs-Berättelse, För Åren 1832, 1833, 1834, 1835 och 1836.

Digitaliserad av Statistiska centralbyrån (SCB) 2010.

Vid digitaliseringen har en innehållsförteckning skapats och lags till.

KONGL. MAJ:TS
BEFALLNINGSHAFVANDES
UTI
J E M T L A N D S L Ä N
TILL
KONGL. MAJ:T
I UNDERDÅNIGHET AFGIFNE
F E M Å R S - B E R Ä T T E L S E ,
FÖR ÅREN 1832, 1833, 1834, 1835 OCH 1836.

STOCKHOLM,
TRYCKT HOS J. A. WALLDÉN,
1840.

INNEHÅLL

Underdånig berättelse

	Sid.
§. 1. Länets allmänna beskaffenhet.....	1.
§. 2. Folkmängden.....	1.
§. 3. Näringar.....	2.
Jordbruket.....	2.
Boskapsskötseln.....	2.
Bergsrörelsen.....	2.
Fabriker, Bruk och andra Näringar, som icke tillhöra Bergsrörelsen.....	3.
§. 4. Politisk Författning.....	4.
Kammarverk.....	4.
Statsbidrag.....	5.
§. 5. Politie.....	5.
§. 6. Städer.....	7.
Länets enda Stad Östersund.....	7.

Den Berättelse jag, till underdånig åtydnad af Eders Kongl. Majts Nådiga befallning uti skrifvelse den 17:de April 1821. nu åter bör afgifva, angående tillståndet inom Jemtlands Län i economiskt och statistiskt afseende, kan icke blifva af den omfattning, att den annorlunda än i sammanhang med föregående Femårs-Berättelser utgör en någorlunda fullständig beskrifning af Proviensens ställning i det hela, utan att med en tröttande vidlyftighet upprepa hvad tillförene blifvit anfördt, hvarföre jag inskränker mig till uppgift om de förändringar, som under de sist förflutna fem åren inträffat i afseende på folkmängd, näringar, med flera ämnen, som enligt stadgad formulär utgöra föremål för Femårs-Berättelsen.

§. 1.

Länets allmänna beskaffenhet.

Härom får jag åberopa hvad de förr afgifne Femårs-Berättelserne innehålla.

§. 2.

Folkmängden för hela Länet, Östersunds Stad inberäknad, utgör år 1836 enligt Skattskrifnings-Längderne 44,285 personer. Af dessa tillhörde 21,600 Mankönet och 22,686 Qvinnökönet. Omkring hälften äro Mantalsskrifne.

Hela tillökningen sedan slutet af år 1831 utgör 2,054 människor. Den tillökning är dock större än den här synes, emedan Tabellverket, hvarmed Landshöfdingen icke har att göra, upptager och redovisar andra summor, mera tillförlitliga än dem, som vid Skattskrifningarne förekomma.

Menighetens bildning har icke undergått någon annan förändring, än att brännvinsförtäringen synes vara i märkligt aftagande och att barna-undervisningen kraftigare befrämjas.

De här inrättade Municipal-Styrelser fortfara att med berömligt nit arbeta på folkets och landets förädling. Hela inrättningen har den välgörande syftningen, att lära medborgare sköta sig sjelfva. Förtroendet, som

dessa uppdrag innebära, förädlar och uppmuntrar, hvaremot den tanklösa lydningen, som godtycket kräfver, förslöar och förringar undersåten.

Grunddragen till folkets lynne utgöras af aktning för lagarne, kärlek för ordning och skick samt känsla för egna rättigheters helgd.

De inträffade många missväxt-åren, den hårda Roteringen, den starka Hemmansklyfningen och serdeles afsöndring af jord, hafva hufvudsakligast bidragit att menigheten för närvarande befinner sig i fattiga omständigheter.

§. 3.

Näringar.

Jordbruket fortfar i allmänhet att skötas på samma sätt som förr. Ängsskötseln samt framför allt utdikningen af kärr och myror, hvarigenom klimatet mildras och en förökad fodertillgång erhålles, har dock under de sednare åren oafbrutet vunnit framgång. En betydlig framtida förbättring i åkerbruket kan derföre med någorlunda visshet förutses, såvida de hinder hvilka nu bidraga till folkets vanmakt, i allt hvad möjligt är, undanröjas.

I alla delar af Länet har odlingen af potates vunnit betydlig tillväxt, och utgör potates nu en väsendtlig del af Allmogens födo-ämnen.

Linodlingen har tilltagit, men hampa odlas mera allmänt.

Boskapsskötseln har under de sednare fem åren icke blifvit serdeles förbättrad. Kor äga medelmåttig godhet och storlek.

Hästarne utfodras bäst, hvarföre de vanligen äro goda och starka. Häst-afveln, som förut varit god, har ytterligare blifvit förbättrad genom de Hingstar, som erhållits från Strömsholms Stuteri.

Fåren äro i allmänhet förbättrade genom de Schäferier, som här blifvit anlagde.

Districts-Magazins-inrättningen har varit ganska välgörande för detta Län, som bäst bevises deraf, att oaktadt många på hvarandra följande missväxt-år, har Jemtland icke större undsättnings-skuld till Kronan än 1,800 R:dr Banco och att öfver 300,000 R:dr Banco gammal undsättnings-skuld blifvit betald, samt Districts-Magazins-spannemålen, 17,000 tunnor, som Kronan förskjutit, äfven i det närmaste liqviderad.

Under de sista fem åren hafva tillkommit 36 Nybyggen, projecterade till 9 Gärde-Mantal.

Bergsrörelsen är här af stor vigt för de Socknar som omgifva Bruken, emedan alltid nödiga understöd i missväxt-år erhållas af Bruksägare. Då

de tvänne Bruk, som i detta Län finnas, uti sist afgifne Femårs-Berättelsen blifvit uppgifne och beskrifne, lärer för mig blott återstå att i underdånighet omförmäla de förändringar, hvilka sedermera ägt rum, och som endast röra Gustafs och Carlbergs Kopparverk, hvilket under Herr Öfversten och Riddaren Montgomeries driftiga och insigtsfulla styrelse vunnit betydlig förkofran. En mycket större tillverkning än tillföre kommer bädanefter att äga rum, ehuru mindre arbetsstyrka dertill användes än tillföre, sedan flera ändamålsenliga machinerier blifvit anlagde.

Både Man- och Ladugård äro nybyggda, en mängd andra hus dels flyttade, dels reparerade, sågar, smedjor och 15 rostugnar nybyggde. En blås-machin, hvilande på tvänne klippor, är med betydlig kostnad nyss uppsatt. Den går med mycket litet vatten, men har dock så stark kraft, att den kan driva smältningen i trenne ugnar på en gång. Dessutom är vid Slagså Smälthytta ett stort Kolhus på stengrund uppfördt och ett rosthår med 44 ugnar. Gustafs- och Drottning-grufvorna vid Fröå, som sedan 1808 varit sönade och vattentfyllda, äro länsade genom en konst för vattenkraft och dertill hörande öfverbyggnader; vid Bjelkes Grufva är en lika beskaffad konst nybyggd, äfvensom ett spel för malm- och sten-uppfordring, med dertill hörande höga stenmurar, öfverbyggnader, hjulhus, dammar och vattenledningar, vid Henån är ett Tegelslageri anlagdt, der Tegel fabriceras af kopparslag, hvilket tillverkningssätt blifvit af Herr Öfversten Montgomerie uppfunnet.

Derjemte har Herr Öfversten skänkt fond till en Fattig-Cassa för åldrige och sjuklige Gruf-Arbetare, kallat en Bruks-Predikant, som tillika förestår en Skola efter Lancasterska methoden, samt uppbyggt ett litet Capell.

Flere Koppar-, Bly- och Jerngrufvor inom Jemtland äro nyligen upptagne, och arbetet fortsattes samt tyckes lofva fördelaktiga resultat.

Fabriker, Bruk och andra Näringar, som icke tillhöra Bergsrörelsen:

Det förhållande jag tillföre i underdånighet uppgifvit, har icke undergått några förändringar, med undantag af Saltpeter-tillverkningen, som är i årligt tilltagande.

Genom Eders Kongl. Maj:ts Landsfaderliga beslut hafva 8 personer, boende i olika trakter af Länet, erhållit Nådigt löfte, att, så fort medel inflyta, bekomma 500 R:dr B:co hvardera, emot tvänne vederhäftige mäns borgen så väl för medlens återbetalning om trenne år från delfäendet, med 3 procent årlig ränta, som deras behöriga användande till Pottaske- och

Terpentins-tillverkningar, hvarigenom äfven lönande arbetsförtjenst beredes för många fattiga.

Med Jagt och Fiske är förhållandet enahanda som i föregående Femårs-Berättelser finnes uppgifvet.

Jänneväfnader och Lin-odlingen hafva, genom de uppmuntringar Eders Kongl. Maj:t i Näder lemnat, vunnit förkofran, ehuru någon längre tid erfordras innan stora framsteg kunna påräknas.

Både gröfre och finare Ylleväfnader förfärdigas inom Länet till husbehof och afsalu.

Antalet af Väfstolar utgör - - - stycken.

Handeln i landet idkas förnämligast med hästar, boskap, fogel, smör, ost, fläsk, tåg och skinn samt något timmer och bjelkar.

§. 4.

Politisk Författning.

Kammarverk. Inga Hemman äro förfallne i ödesmål. Ifrån och med år 1832 till och med 1836 hafva 63 Hemmansklyfningar och 213 afsöndringar af jord blifvit verkställda samt 103 stycken nya Torp anlagda.

Jordens styckning, i enlighet med de författningar derom, som nu gälla, kommer, efter hvad erfarenheten inom detta Län redan visat, att blifva vädlig för allmänna välståndet, om icke snar hjälp mellankommer. Ett lands styrka beror, efter min tanka, icke så mycket på mängden af dess invånare, som på deras bildning, deras förmåga att föda sig, och att derutöfver lemna bidrag till Statens bestånd; och sådane uppväxa ej i de nästen, som närmast kunna liknas vid backstugor, och hvilka genom en öfverdrifven Hemmansklyfning samt afsöndring af jord uppkomma. Våra förfäder hafva insett nödvändigheten att hvarje jordbrukare borde vara besuten, och derföre indelat Hemman till icke större rymd, än att de af Allmogen kunna skötas, och icke mindre, på det landet ej må råka i fattigdom. En jordbrukare på en liten hemmansdel kan icke framalstra något till Statens behof; han äger sjelf icke eget bröd, utan måste på det allmännas bekostnad underhållas, serdeles då missväxt inträffar.

Sjelfägande Hemmansägare finnas 4,051 och 110 Brukare af andras Hemman, hvaribland flere innehafva endast 1/24:dels Mantal och i Herjedalen 1/36:dels dito. På små jordlotter af 6 geometriska tunnlands vidd och derutöfver, äro nedsatte ej mindre än 2,514 åboer, eller rättare lack-

stugusittare, med undantag af några skattlagda och andra Torp, hvars ägare i förenämnde summa äro inberäknade.

Gästgifverier finnas 51 stycken, men endast 10 Posthemman.

Afvittringen i Länet har så fortgått, att den efter all sannolikhet slutat år 1838, med undantag af Herjeådalen och några fjälltrakter i Jemtland. Af i underdånighet bilagde sammandrag upplyses förhållandet med den afvittring, som hitintills blifvit verkställd.

Statsbidrag. Beloppet deraf är upptaget i Statistiska Tabellen för hvarje slags Hemman och Näring.

Värdet af de i Tabellen uppförde onera har blifvit taget dels efter Markegången, dels efter de från hvarje Socken erhållne uppgifter.

§. 5.

Politie.

Landsfredens och säkerhetens bibehållande har utgjort ett hufvudföremål för min omtanka, och Ordningssamma-Inrättningen, i förening med By-Ordningen och Municipal-Styrelserna, hafva medfört förmånliga följder. Landsbygden har blifvit befriad från lösdrifvare, brott och osedlighet hafva blifvit upptäckte och befrade.

Till befrämjande af Landt-Skolor, der Allmogens barn, jemte inhemtande af Religionens sanningar, undervisas i skriva och räkna samt allmänna medborgeliga begrepp, har Jemtlands aktningsvärda Bondestånd bifallit, att en tjenlig person i hvarje Kyrko-Rote skall läras hvad som nu blifvit nämndt, för att deri sedan undervisa ungdomen. Denna anstalt har ännu icke vunnit fullkomlig framgång, i anseende till det utblottade tillstånd, hvori flera missväxt-år försatt många af Länets invånare, men folkets uppmärksamhet har blifvit väckt på denna största af alla angelägenheter, som äfven synes deraf, att en menniskovän skänkt en betydlig fond för att i Ragunda Pastorat inrätta en Landtskola; Nämndemannen Anders Andersson i Söreby och Liths Pastorat har testamenterat 2,000 R:dr Banco för en dylik Läro-anstalt derstädes; en annan har i Jerpens by, Undersåkers Pastorat, med flera Tusende R:drs kostnad, redan organiserat en sådan inrättning; en Klockare i Herjeådalen har för samma ändamål, efter sina vilkor, gifvit en icke obetydlig summa, och Directören Wikström har skänkt ett capital till Rödö Pastorat, för att på samma sätt användas.

Allmänna Fattigvården har jag ansett bäst motsvara sitt ändamål, då Kongl. Förordningen af den 5:te December 1788 med noggrannhet hand-

hafves, och den Församling, der ett fattighjon sednast varit i skatt tecknad, eller en längre tid oklandrad vistats, tillhålles att detsamma vårda och underhålla.

De fattige försörjas sålunda, att Socknarne äro indelade i så kallade fattig-rotar, och att hvarje rote har sitt fattighjon. När flera fattige än rotar finnas, så tillåtas de att vandra kring inom Socknen; men de åldrige eller sjuklige erhålla skjuts emellan gårdarne och qvarblifva på hvarje ställe en viss tid samt biträda vid de arbeten de kunna åstadkomma.

Fader- och moderlösa barn under 12 år, som finnas i saknad af anhörigas omvårdnad, inaccorderas på sådana ställen, hvarest de, jemte erhållande af erforderlig föda, tillika äga tillfälle att genom en Christelig uppfostran för en framtid danas till gäneliga medlemmar uti samhället.

Att i hvarje Socken hafva Fattighus och sådana Försörjnings-anstalter, som dertill erfordras, skulle på de flesta ställen i detta Län icke kunna verkställas, och blefve skadliga, emedan allt för många, som äro lika fattige på annat än arbetsförmåga, skulle i stället att anstränga henne, yrka att blifva försörjda såsom allmosehjon.

Efter svårare missväxter, hvilka i denna ort ofta inträffa, befinna sig hela Sockne-Menigheter i sådan nöd, att de icke skulle kunna underhålla sina fattige på annat sätt, än att hemma i sina hus med dem dela sin högst tarfliga föda och låta dem efter förmåga deltaga i deras arbeten. Deremot fordra Fattighus kostnad till skötare och sköterskor, kostnad till byggnad, kostnad till den usla föda, som hos bonden finge tagas till godo sådan huset förmådde, och kostnad till rudimateriers uppköp för att bereda arbetsförtjenst, hvarigenom förluster på mångahanda sätt uppkomma.

På landet i Jemtland finnes ingen krog, och endast fyra uti Staden Östersund.

Hällskjutsen är här i landet afskaffad och Gästgivare ansvara för rensandes fortkomst emot viss betalning af de öfrige hemmans-åboerne.

Ett rymligt och väl inredt Läns-fängelse har här nyligen blifvit uppsatt med 12 rum, inberäknadt bön-rummet, der predikningar som oftast hållas för fångarne. Dessa rum äro så tillräckliga, att grofva brottslingar alltid skiljas ifrån mindre felaktige, eller för lösdrifveri insatte personer.

Länge har detta Län i brist af medel saknat ett Lazarett. Ifrån 1836 års början är nämnde olägenhet afhulpen. Denna fördel har vunnits, dels igenom de medel Kongl. Seraphimer-Ordens-Gillet benäget meddelat, dels igenom besparing å Curhusmedlen, så att erforderligt utrymme för åtta sjuksängar äro att tillgå, och deribland tre frisängar.

Den obehagliga jemförelsen, som nu, särdeles af Utlänningar, göres emellan den Norrska och Jemtlandska vägen, sårar Svenska National-känslan, och kan icke afhjelpas utan Statens biträde, då man ihågkommer, dels att hvarje mil af den Norrska nya vägen kostat nära tio gånger mer än den Jemtlandska, dels att hvarje hemman i Jemtland, hvars värde endast uppgår till circa $\frac{1}{3}$:del af de flesta Svenska hemmans, likväl har en mångdubbel väglängd och många kostsamma broar att underhålla; också har Eders Kongl. Maj:t tid efter annan i Näder gifvit bidrag för detta ändamål, och vägarne hafva blifvit betydligt förbättrade, utan folkets ruinerande, som icke kunnat undvikas, om föreskriften i Byggnings-Balkens 25 Capsträngt blifvit tillämpad och intet biträde erhållits. Hvad som kommer att medföra en mycket välgörande verkan, är det understöd Eders Kongl. Maj:t Landsfaderligt beslutat att meddela till broars byggande öfver Dufved, Jerpe och Bodsjösunden, på stora landsvägen till Norrige. Derigenom beredes arbetsförtjenst för landets fattige, af många missväxter utblottade innevånare; en bekvämare communication vinnes med brödrafolket, emedan höst och vår resande ofta blifva uppehållne vid dessa sund, och äfven andra årstider när häftiga stormar inträffa; postgången möter sedermera inga sådana hinder som nu; landets innevånare kunna utan tidsutdrägt få träffas och utbyta sina varor; med ett ord, stora fördelar erhållas genom detta Eders Kongl. Maj:ts Nådiga beslut.

§. 6.

Städer.

Länets enda Stad Östersund har obetydligt förkofrat sig uppå dessa fem åren, och, utom det att Eders Kongl. Maj:t i Näder bifallit Stadens invånares underdåniga anhållan att få det inrättade Justitiariatet afskaffadt samt att i Police-väg stå under Konungens Befallningshafvande, likasom landet, är ingenting annat förändradt, än att i Staden nu finnas 465 personer eller en förminskning af 7 emot hvad förra Femårs-Berättelsen utvisar, som härleder sig deraf, att flera bortflyttat till andra orter.

De i underdånighet bilagde Tabeller upptaga för öfrigt allt hvad som blifvit anbefalldt.

Östersund å Lands-Cancelliet den 8 December 1837.

M. von T Ö R N E.

Georg Winter.

F. W. Jonson.

